

Πράξη και διδασκαλία της «Δημιουργικής Γραφής» στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα

Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος*

Αντί Εισαγωγής

Έχει ειπωθεί ήδη αρκετές φορές πως ο όρος «Δημιουργική Γραφή» επιχειρεί να αποδώσει στα ελληνικά τον αγγλοσαξωνικό “creative writing” και παραπέμπει σε μία σειρά διαφορούμενων νοημάτων που προκαλούν σύγχυση και αμηχανία όχι μόνο λόγω των πολλαπλών σημασιοδοτήσεών τους, αλλά κυρίως για τις αξιολογικές τους προεκτάσεις (Κωτόπουλος 2012, Κωτόπουλος, Βακάλη, Ζωγράφου 2013, 13). Σήμερα τον χρησιμοποιούμε διττά, αναφερόμενοι στην ικανότητα να ελέγχει κανείς τις δημιουργικές σκέψεις και να τις μετατρέπει σε γραφή, αλλά και στην ευρεία του σημασία, όπου εμπεριέχει το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (κυρίως λογοτεχνικών) δεξιοτήτων, δηλαδή τις εκπαιδευτικές διαδικασίες κατά τις οποίες διεγείροντας κατάλληλα τη δημιουργικότητα, οδηγούμαστε στην παραγωγή λόγου με τρόπο ελκυστικό και παιγνιώδη. Η ολιστική οπτική της Δημιουργικής Γραφής δεν περιορίζεται στην αναζήτηση των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν ένα άτομο ως δημιουργικό, αλλά διερευνά τις ιδιαίτερες συνθήκες μέσα στις οποίες η δημιουργικότητα του ατόμου απελευθερώνεται. Ο γράφων υιοθετεί μια ενεργή κριτική προσέγγιση για να είναι σε θέση να συγγράψει, να επανεξετάσει, να αναθεωρήσει και να διασκευάσει μέρος της δουλειάς του, καθώς λειτουργεί ταυτόχρονα σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα πεδία: την πράξη του να γράφεις (δημιουργικά) και την πράξη να σκεφτείς κριτικά την πράξη της γραφής και τα αποτελέσματά της. Η μέθοδος αυτή προσεγγίζει βιωματικά το λόγο και τις δυνατότητές του και στηρίζεται στην αναδόμηση του, με σκοπό της παραγωγή νέων κειμένων. Για το παιδί η περιπέτεια της Δημιουργικής Γραφής είναι ένας τρόπος να βιώσει τη γραφή. Η εξοικείωση του με το λόγο, η εξερεύνηση των δυνατοτήτων του και η ανακάλυψη του προσωπικού του ύφους συνδυάζεται με ένα δημιουργικό παιχνίδι και έτσι η γραφή και η ανάγνωση γίνονται δημιουργικές απασχολήσεις. Μέσα από το διδακτικό αντικείμενο της Δημιουργικής Γραφής οι μαθητές πειραματίζονται σε ποικίλα λογοτεχνικά είδη χωρίς το φόβο σωστού ή λάθους (Morley 2009, 6), ενώ ταυτόχρονα δίνεται έμφαση στη δημιουργική δραστηριότητα, στην αυτο-αποκάλυψη μέσω της γλώσσας και στην ευφάνταστη αξιοποίηση προσωπικών εμπειριών και συναισθημάτων (Protherough 1983, 56).

Η Δημιουργική Γραφή θα μπορούσε να ενταχθεί στο στο χώρο της Φιλολογίας ως λογοτεχνική γραφή, ως τέχνη της συγγραφής και ως λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης, στο χώρο της Παιδαγωγικής ως βιωματική εκπαιδευτική μέθοδος διδασκαλίας, κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, της Λογοτεχνίας και της Γλώσσας και στο χώρο της Ψυχολογίας ως θεραπευτική μέθοδος. Τα πεδία και οι χώροι εγγραφής της δεν σταματούν (για παράδειγμα οι Γραφιστικές Τέχνες και η Διαφήμιση την εντάσσουν στα γνωστικά τους πεδία), καθώς η σύγχρονη θεωρητική και ερμηνευτική αντιμετώπιση της Δημιουργικής Γραφής διεκδικεί επιστημονική εγκυρότητα και οδηγεί σταδιακά σε μία αποδεκτή διάκρισή της από την έννοια της διδασκαλίας της Λογοτεχνίας ή της θεωρίας της. Το γεγονός, ωστόσο, ότι στην Ελλάδα μια ανάλογη θεωρητική και ποιοτική διαφοροποίηση δεν είχε καταστεί μέχρι σήμερα εμφανής και δεν είχε καταγραφεί ως άμεσα αναγνωρίσιμη δε συνάδει με τη διεθνή πραγματικότητα.

Η ιστορία της Δημιουργικής Γραφής

Η ιστορία της Δημιουργικής Γραφής ξεκινά ουσιαστικά στην Αθήνα με τον Αριστοτέλη, αλλά έχει τις ρίζες της πίσω και από αυτόν, καθώς το έργο του *Περί Ποιητικής* αποτελεί

* Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Ελληνικής Λογοτεχνίας και Επιστημονικά Υπεύθυνος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δημιουργική Γραφή», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

ουσιαστικά έναν ερμηνευτικό απολογισμό εκείνων των δημιουργικών πρακτικών που συνέλεξε και μελέτησε και που στο μεταξύ είχαν γίνει αποδεκτές και αριθμούσαν ήδη αρκετά χρόνια εφαρμογής. Ο Αριστοτέλης υποδεικνύει στους μαθητές του τι να αναζητήσουν και τι να αποφύγουν στην σύνθεση των ποιητικών τους δραμάτων, το αποτέλεσμα στο οποίο πρέπει να στοχεύουν τέτοια είδους κείμενα, τα μέσα που θα τους βοηθήσουν να το πραγματοποιήσουν, το πώς η επίτευξη των στόχων προσδιορίζει και καθορίζει την μορφή του δραματικού κειμένου, αλλά και ποιες ελλείψεις μπορούν να οδηγήσουν έναν δραματουργό σε μια αποτυχία. Τη μοναδική πάντως ως τώρα μελέτη για την ιστορία της Δημιουργικής Γραφής αποτελεί το έργο του Myers *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880* (2006). Σύμφωνα με τον Myers η απαρχή της, αρκετά περίπλοκη και συνδεδεμένη με πολλαπλούς εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς και επιστημονικούς παράγοντες, σχετίζεται σε κάθε περίπτωση άμεσα με την ανάπτυξη του κινήματος της «προοδευτικής εκπαίδευσης» σε αμερικάνικα Γυμνάσια και Λύκεια στον εικοστό αιώνα. Είχαν προηγηθεί όμως, στα αμερικάνικα Πανεπιστήμια, από τις δεκαετίες 1870-1880, πολλαπλές εκφράσεις αμφισβήτησης της κρατούσας σχολαστικής, φιλολογικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας, που την αντιμετώπιζε ως ένα αποστεωμένο ιστορικό και γλωσσικό corpus, παραγνωρίζοντας τη ζωτική δυνατότητά της να συμπληρώνεται διαρκώς και να ανανεώνεται από ζώντες συγγραφείς. Απότοκη αυτής αμφισβήτησης, η αναμόρφωση του προγράμματος, η εισαγωγή του νέου μαθήματος υπό τον τίτλο «Σύνθεση Λόγου» που εστίαζε στην αυτοέκφραση και περιείχε ασκήσεις γραφής, που απέβλεπαν στην κριτική κατανόηση «μέσα από την άσκηση της λογοτεχνικής πρακτικής» (Myers 2006, 133). Στο Πανεπιστήμιο του Harvard τη συναντούμε ήδη από το 1870 ως εκπαιδευτικό πειραματισμό, ως μέθοδο βιωματικής μάθησης στη θέση της απομνημονευτικής μάθησης.

Ιδρυτικό κείμενο του μαθητοκεντρικού κινήματος της «προδευτικής εκπαίδευσης» ήταν το *Creative Youth* του Hughes Mearns, ο οποίος πρώτος χρησιμοποίησε τον όρο «δημιουργική γραφή» ως μία νέα μέθοδο διδασκαλίας, που αποσκοπούσε στην ενίσχυση της αυτο-έκφρασης και στην ελεύθερη ανάπτυξη της γλωσσικής και λογοτεχνικής ικανότητας των μαθητών (Mearns 1958) Ο Mearns δούλεψε με τη Δημιουργική Γραφή στο Lincoln school, το οποίο διηύθυνε, όχι μόνο περιορίζοντας την κανονιστική διδασκαλία της γλώσσας, αλλά και ορίζοντας την ελεύθερη παραγωγή γραπτού λόγου ως παιδευτικό αυτοσκοπό, μη υποκείμενο σε κανόνες και αξιολογήσεις. Έπρεπε όμως να φτάσουμε στα 1930 για να ενταχθεί η Δημιουργική Γραφή ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στο Πανεπιστήμιο της Iowa, εμπνεόμενο από τις αρχές της *Νέας Κριτικής*. Ο Norman Foerster, ο οποίος ανέλαβε εκεί διδακτικά καθήκοντα, διαφωνούσε τόσο με την περιχαράκωση των φιλολογικών μελετών από τη σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή όσο και με την γραμματολογική άγνοια πολλών συγγραφέων, που ενδιαφέρονταν αποκλειστικά για «τα προβλήματα τεχνικής» και τους τρόπους βελτίωσης της προσωπικών τους εκφραστικών μέσων (Myers 2006, 134-5). Σε προπτυχιακό επίπεδο, τα μαθήματα της Δημιουργικής Γραφής σύντομα έγιναν πολυάριθμα και δημοφιλή παραμένοντας πιστά στον ιδρυτικό παιδαγωγικό στόχο της βαθύτερης κατανόησης μέσω της δημιουργικής άσκησης. Όταν, μετά τα μέσα της δεκαετίας του '60, πολλαπλασιάστηκαν, άρχισαν πια να λειτουργούν ως τμήματα προετοιμασίας επίδοξων συγγραφέων, να δέχονται και να προσκαλούν συγγραφείς ως διδάσκοντες. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο η Δημιουργική Γραφή αποτέλεσε αρχικά επαγγελματική μαθητεία. Η πλατεία ανάπτυξη της Δημιουργικής Γραφής τα επόμενα χρόνια - όχι μόνο στις ΗΠΑ - θα μπορούσε να ερμηνευτεί σ' αυτό το πλαίσιο, ως αντίδραση ενάντια στην κυριαρχία της Θεωρίας (είναι η εποχή που η Θεωρία αντιμετωπίζεται στις ανθρωπιστικές σπουδές ως *lingua franca*), ενάντια στην κυριαρχούμενη από αυτήν προσέγγιση, η οποία παραγνωρίζει την αισθητική αξία και την αυτονομία της λογοτεχνικής γραφής.

Μερικά χρόνια αργότερα και συγκριμένα το 1992 στο *Times Literary Supplement* ο Sir Malcolm Bradbury (καθηγητής από το 1965 στο East Anglia) δήλωνε πως η Βρετανία, από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση ως και τα Πανεπιστήμιά της υποδέχτηκε ένα γνωστικό

αντικείμενο, φερμένο από την Αμερική και ύποπτο όσο το χάμπουργκερ. Η Δημιουργική Γραφή μαζί με άλλα σύγχρονα, μεταμοντέρνα γνωστικά αντικείμενα όπως τα Μέσα Ενημέρωσης ή οι Σπουδές Φύλου έγιναν περιζήτητα, κατάκτησαν βαθιά και ουσιαστική ακαδημαϊκή αναγνώριση και εξαπλώθηκαν με τρομακτική ταχύτητα και με τη μορφή σεμιναρίων ή τη διδασκαλίας εξ αποστάσεως και με τη συνοδό παραγωγή πολλών ευπώλητων εγχειριδίων. Αξίζει να σημειώσουμε πως το 2000 λειτουργούσαν 40 μεταπτυχιακά Τμήματα Δημιουργικής γραφής στη Βρετανία, που έφτασαν τα 90 το 2011, ενώ τα μικρότερης διάρκειας ιδιωτικά σεμινάρια ανέρχονταν την ίδια χρονιά στις 10.000. Στο Πανεπιστήμιο του East Anglia (έτος ίδρυσης 1962) κατοχυρώθηκε σε θεσμικό επίπεδο το «πνεύμα της μη συμμόρφωσης και της ανοιχτής σκέψης», όπως αποτυπώνεται και στο σύνθημά του «Δοκίμασε διαφορετικά», στην έμπρακτη ανάπτυξη της διεπιστημονικότητας, της ομαδικής εργασίας και της διαλογικής μάθησης (ιδέες που ευνοούν και την αποδοχή συγγραφέων ως διδασκόντων Λογοτεχνία και την επιλογή του εργαστηρίου ως παιδαγωγικού τρόπου). Το 1963 προσελήφθη ο Angus Wilson, μυθιστοριογράφος, σε θέση πανεπιστημιακού Καθηγητή. Η πρόσληψή του θεωρήθηκε τόσο ανορθόδοξη, που αναφέρθηκε ως εθνική είδηση στην εφημερίδα *Guardian*. Από κοινού με τον Bradbury – φέροντας αμφότεροι αμερικάνικη εμπειρία- επεξεργάστηκαν και εισηγήθηκαν τη δομημένη ένταξη μαθημάτων Δημιουργικής Γραφής στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών. Το 1970 εγκρίθηκε η Δημιουργική Γραφή ως προαιρετικό και συμπληρωματικό μάθημα του Προγράμματος. Αυτό το προαιρετικό και συμπληρωματικό μάθημα ευτύχησε να έχει πρώτο και μοναδικό μαθητή του τον μετέπειτα διάσημο συγγραφέα Ian Russell McEwan. Όταν όμως, ένας άλλος απόφοιτος, ο Kazuo Ishiguro κέρδισε το Βραβείο Booker το 1989, οι αιτήσεις για το μεταπτυχιακό εκτινάχθηκαν αριθμητικά. Ταυτόχρονα ενισχύθηκε με την πάροδο των ετών η τάση διεύρυνσης της διδασκαλίας της Δημιουργικής γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (<http://www.theguardian.com/education/2011/may/10/creative-writing-courses>). Στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη η Δημιουργική Γραφή έχει, τηρουμένων των αναλογιών της χρήσης της αγγλικής γλώσσας, αντίστοιχη εξέλιξη, ενώ η Αυστραλία και η Ασία αριθμούν πάρα πολλά πλέον προπτυχιακά και μεταπτυχιακά Τμήματα.

Όμως, παρά την κατακόρυφη αύξηση της δημοτικότητάς της και του ενδιαφέροντος που εκδηλώνεται γι' αυτήν, δεν απουσιάζουν από την ακαδημαϊκή κοινότητα αντιλήψεις που πλαισιώνουν έναν παλιομοδίτικο σκεπτικισμό. Αφορούν κυρίως τη «νομιμοποίησή» της ως επιστημονικού κλάδου και περιστρέφονται γύρω από την απλουστευτική πολεμική που αποκρυσταλλώνεται στο ερώτημα: *μπορεί να διδαχτεί η «γραφή»;* και το συνακόλουθό του: *πρέπει να διδάσκεται;* Ένας τέτοιος όμως προβληματισμός συνεχίζει ουσιαστικά τη δημόσια συζήτηση γύρω από τη Λογοτεχνία που ξεκινά από την αρχαιότητα. Φυσικό ταλέντο ή καλλιεργημένη δεξιότητα; Ή και τα δύο; Ο Dawson, ξεπερνά αυτά τα ερωτήματα και τις δισταγμένες απόψεις και εξετάζει τη Δημιουργική Γραφή, όχι ως πρακτική (δημιουργικότητα) ή ως ένα συνώνυμο της Λογοτεχνίας, αλλά ως ένα επιστημονικό πεδίο, ως ένα σώμα γνώσης και ένα σύνολο εκπαιδευτικών τεχνικών για τη μετάδοση αυτής της γνώσης (2005). Οι φιλολογικές σπουδές εστιάζουν στο προϊόν, το κείμενο. Η Δημιουργική Γραφή εστιάζει στη διαδικασία, τη γραφή. Το διδακτό της λογοτεχνικής γραφής τίθεται ακόμη υπό αίρεση, η άσκησή της στηλιτεύεται ως βιοποριστικό καταφύγιο των συγγραφέων που σαν νέοι σοφιστές πωλούν, ως μη δικαιούνται, μια αβέβαιη γνώση, ενώ οι ίδιοι οι διδάσκοντες αναδεικνύουν και συζητούν σε διεθνή συνέδρια και περιοδικά ποικίλα ερωτήματα διδακτικής. Οι σπουδές Δημιουργικής γραφής απαιτούν ως προαπαιτούμενο ή ως παραπλήρωμα τη μελέτη της λογοτεχνικής γραμματείας, αλλά διεκδικούν και μια αυτόνομη περιοχή άσκησης της γραφής, που ως άσκηση καλλιτεχνική, ακολουθεί αυτόνομη και δυσεξήγητη διαδρομή.

Σε όλες πάντως τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης, από το δημοτικό σχολείο ως και τις προπτυχιακές σπουδές, η χρήση της Δημιουργικής Γραφής ως διδακτικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας αποδεικνύεται ομόθυμα επωφελής, σύμφωνα με όλες τις ερευνητικές μελέτες (Συμεωνάκη 2013). Επιβεβαιώνεται ότι η Δημιουργική Γραφή μπορεί πολλαπλά να

υπηρετήσει την ανακαλυπτική, παιδοκεντρική, βιωματική αλλά και συνεργατική μαθητεία, καθώς μετατρέπει την κατά κανόνα παθητική πρόσληψη της Λογοτεχνίας σε ενεργητική· παρέχει την ευκαιρία καλλιτεχνικής έκφρασης και αναδημιουργίας του πραγματικού κόσμου από τους μαθητές, εξοικειώνοντάς τους ταυτόχρονα με τους τρόπους και τις τεχνικές της λογοτεχνικής γραφής και όχι με την αυστηρή της αντιμετώπιση ως διδακτέας ύλης.

Η Δημιουργική Γραφή στη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα

Η ενασχόληση των Ελλήνων ερευνητών με τη Δημιουργική Γραφή μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται ως σποραδική και μη συστηματική, αφού εξαντλείται συνήθως σε σεμιναριακά μαθήματα –αρκετές φορές αμφίβολης ποιότητας και μεθοδολογίας- που προκηρύσσουν είτε συγγραφείς είτε φορείς που αποσκοπούν περισσότερο σε οικονομικά οφέλη και λιγότερο ενδιαφέρονται για τη διάχυση της παραγόμενης γνώσης και των γόνιμων προβληματισμών που αναδεικνύονται μέσα από την εργαστηριακή λογική. Η ελληνική επιστημονική κοινότητα μόλις πρόσφατα άρχισε να συνειδητοποιεί την ύπαρξη αυτού του νέου, αλλά τόσο παλαιού στην πραγματικότητα επιστημονικού πεδίου. Τα θεμελιώδη ερωτήματα για τη φύση της Δημιουργικής Γραφής, τι ορίζουμε ως δημιουργικότητα και δημιουργία, ζητήματα ποιητικής και λογοτεχνικότητας, αφήγησης και παιδαγωγικής αρχίζουν να απασχολούν την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα σε επίπεδο θεσμοποιημένης εκπαίδευσης μόλις την τελευταία δεκαετία. Με τη μορφή σεμιναρίων διδάσκεται στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1980 στην άτυπη εκπαίδευση (XEN Αθηνών με τον ποιητή Νίκο Φωκά το 1983) προσανατολισμένη κυρίως στην υπόσχεση της ανάπτυξης ενός συγγραφικού ταλέντου. Το 1996 διδάσκεται για πρώτη φορά ως σεμιναριακό πανεπιστημιακό μάθημα σε Τμήματα ξένων φιλολογιών σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (Ντιούδη 2012, 74-75). Μέχρι το 2013 έχουν καταγραφεί 24 προσφερόμενα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα που ενστερνίζονται τη λογική της Δημιουργικής Γραφής (Φιλιπποπούλου 2013, 9-15) Το τοπίο μεταβάλλεται δραστικά με τη θεσμοθέτηση του 1^{ου} Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δημιουργική Γραφή» στην Ελλάδα κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2008-2009. Δημιουργός και εμπνευστής του ο αείμνηστος Καθηγητής της Ελληνικής Φιλολογίας Μίμης Σουλιώτης στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Η Δημιουργική Γραφή συγκροτείται πλέον σε αναγνωρισμένο και από την ελληνική πολιτεία γνωστικό αντικείμενο. Διπλωματικές μεταπτυχιακές εργασίες και οι πρώτες διδακτορικές διατριβές αναδεικνύουν τις διαστάσεις του «φαινομένου» της Δημιουργικής Γραφής και τη διερευνούν σε βάθος. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι διδάσκοντες και απόφοιτοι του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στελεχώνουν προγράμματα Δημιουργικής Γραφής που εκπονούνται από δημόσιους ή και ιδιωτικούς οργανισμούς στην τυπική ή μη τυπική μορφή εκπαίδευσης, ενώ αρκετοί από αυτούς έχουν πλέον ιδρύσει δικές τους σχολές.

Από το σχολικό έτος 2010-2011 το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας σε συνεργασία με την Περιφέρεια Εκπαίδευσης Δυτικής Μακεδονίας, αλλά και με σχολεία της Κεντρικής Μακεδονίας, της Θράκης και της υπόλοιπης Ελλάδας εφαρμόζει ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της Δημιουργικής Γραφής στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Λογοτεχνίας (στο Γυμνάσιο και το Λύκειο) και του ενιαίου γλωσσικού μαθήματος (στο Δημοτικό). Μεταπτυχιακοί φοιτητές συνεργάζονται με τους διδάσκοντες των σχολείων, και σε συνεργασία με τον Επιστημονικά Υπεύθυνο του Προγράμματος (Κωτόπουλο Η. Τριαντάφυλλο) και την Υπεύθυνη των Πρακτικών Ασκήσεων (Άννα Βακάλη), προετοιμάζουν, σχεδιάζουν και διδάσκουν Δημιουργική Γραφή υπό την εποπτεία του Π.Μ.Σ. σε επιλεγμένες σχολικές τάξεις. Κατά την πρώτη χρονιά, 17 φοιτητές μας επισκέφτηκαν 15 σχολεία στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Κοζάνη, τη Φλώρινα και την Πάρο. Ειδικότερα, όσον αφορά το Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μεταπτυχιακοί φοιτητές δίδαξαν Δημιουργική Γραφή στη Γ΄ Γυμνασίου και στα δύο τμήματα της Α΄ Γυμνασίου αντίστοιχα, καθώς και στην Ε΄ Δημοτικού. Τη σχολική χρονιά 2011-2012 το πρόγραμμα πρακτικής άσκησης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Δημιουργική Γραφή» επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις και σε άλλες τάξεις: μεταπτυχιακοί φοιτητές και απόφοιτοι του οικείου Μεταπτυχιακού συνεργάστηκαν με περισσότερα σχολεία, και σε Κόρινθο, Πάτρα, Βόλο -ενώ ξεκίνησε και μια συνεργασία με τη Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη της Κοζάνης, για το συντονισμό μαθημάτων σε σχολεία της Κοζάνης- 27 φοιτητές σε 35 σχολεία. Οι τάξεις που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα ήταν οι: Β΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου. Κατά την ίδια σχολική χρονιά 2011-2012, εφαρμόστηκε σε ένα τμήμα της Α΄ Γυμνασίου του Π.Π.Σ.Π.Θ. πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα διδασκαλίας της Δημιουργικής Γραφής, με τον παράλληλο σχεδιασμό και υλοποίηση της διδασκαλίας των φιλολογικών μαθημάτων στο Α2 τμήμα του Γυμνασίου του Π.Π.Σ.Π.Θ. Η διδακτέα ύλη των φιλολογικών μαθημάτων (Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία) οργανώθηκε και εμπλουτίστηκε με άξονα τη Δημιουργική Γραφή σε συνεργασία με την εκπαιδευτικό – συγγραφέα και υπεύθυνη της δράσης, Σοφία Νικολαΐδου. Στο πλαίσιο της Πρακτικής Άσκησης, φιλοξενήθηκαν στην έδρα του οικείου Μεταπτυχιακού στη Φλώρινα (Παιδαγωγική Σχολή) 70 μαθητές Γυμνασίου – Λυκείου από σχολεία της Θεσσαλονίκης για να διδαχθούν δημιουργική γραφή από τους μεταπτυχιακούς μας φοιτητές. Και το σχολικό έτος 2012- 13 η επαφή μας με τα σχολεία συνεχίστηκε. Είκοσι πέντε φοιτητές και απόφοιτοι δούλεψαν σε τάξεις από Νηπιαγωγείο μέχρι και σχολεία ενηλίκων όπως Εσπερινά Γυμνάσια – Λύκεια και Δεύτερης Ευκαιρίας. Άξια αναφοράς είναι η συνεργασία μας με το 3ο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Θεσσαλονίκης, ουσιαστικά των Δικαστικών Φυλακών Διαβατών, όπου για τρίτη χρονιά φέτος διδάσκεται σε εβδομαδιαία βάση Δημιουργική Γραφή από διδάσκοντες και απόφοιτους του οικείου Μεταπτυχιακού. Συντονιστές της συγκεκριμένης δράσης είναι ο Επιστημονικά Υπεύθυνος Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος και οι Μαρία Γιαπαλάκη, Μαυρουδής Αστέρης, απόφοιτοι του Προγράμματος. Θέλοντας να δώσουμε μια νέα διάσταση στις δράσεις μας, διευρύνουμε τις διδασκαλίες με τη συμμετοχή και των συνεργατών μας- συγγραφέων, ποιητών, σεναριογράφων και στιχουργών. Στο σχολικό έτος 2013-14 συνεχίστηκαν οι συνεργασίες μας. Ο Όμιλος Δημιουργικής Γραφής του 2ου Πειραματικού Γυμνασίου Θεσσαλονίκης, με υπεύθυνη την κ. Νίκη Δρούγκα, φιλοξένησε και φιλοξενεί στα μαθήματά του τόσο φοιτητές μας, όσο και συνεργάτες - διδάσκοντες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος. Παράλληλα ξεκίνησαν συνεργασίες με διάφορους φορείς, όπως στο «Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων» στη Σίνδο Θεσσαλονίκης, όπου με υπεύθυνους οργάνωσης της δράσης τους φοιτητές μας Παναγιώτη Παπαπαναγιώτου και Χρήστο Μαρτίνη, δημιουργήθηκε εκπαιδευτική ομάδα Δημιουργικής Γραφής με εβδομαδιαίες συναντήσεις.

Στα πλαίσια όλων των προαναφερόμενων δράσεων, οι μαθητές των σχολείων παρήγαγαν κείμενα ποιητικού και πεζού λόγου και οι δραστηριότητες ποικίλαν ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης και το σχολείο:

- παιγνιώδεις δραστηριότητες, όπως η αλλαγή γραμμάτων, λέξεων, φράσεων, καταλήξεων, ομοιοκαταληξιών
- πιο πολύπλοκα ζητούμενα, όπως η αλλαγή της οπτικής γωνίας του αφηγητή, η προσθήκη περιγραφικών δεδομένων, ή η κατασκευή νέων σκηνών
- πιο απαιτητικές εργασίες, όπως η αναδόμηση του κειμένου σε μια νέα διάταξη των επεισοδίων του, η σύνθεση ενός εντελώς νέου κειμένου που να σχετίζεται με το αρχικό, αλλά με διαφορετική πλοκή και κατάληξη (τέλος), ή η συνέχιση του κειμένου μετά το πέρας της ιστορίας.

Η διοργάνωση με εξαιρετική επιτυχία και τη συμμετοχή πολλών εκατοντάδων συνέδρων του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργικής Γραφής στην Αθήνα σε συνεργασία με το Ελληνοαμερικανικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κολλέγιο Αθηνών – Κολλέγιο Ψυχικού τον Οκτώβριο του 2013 έδωσε το βήμα για μία σειρά γόνιμων προβληματισμών και την ανταλλαγή

απόψεων σε ένα πολύ υψηλό επιστημονικό επίπεδο με την παρουσία κορυφαίων Καθηγητών από σπουδαία Πανεπιστήμια όλου το κόσμου και εκπρόσωπο της ΟυLiPo (Andrew Cowan – East Anglia, La Samantha Chang – Iowa, Anthony Caleshu – Plymouth, Robin Hemley – Yale, Hervé Le Tellier – ΟυLiPo). Να σημειώσουμε πως ανάμεσα στα εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες πλέον εγχειρίδια Δημιουργικής Γραφής, τα περισσότερα από αυτά αντιγραφές της λογικής των αντίστοιχων καθηγητών – συγγραφέων του εξωτερικού, αρχίζουν πλέον να κατατίθενται πιο σοβαρές και επιστημονικά τεκμηριωμένες δουλειές πολλές και πάλι από διδάσκοντες και αποφοίτους του Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή». Ο εντυπωσιακός πλέον ο αριθμός των φορέων τυπικής και μη-τυπικής εκπαίδευσης που προσφέρουν μαθήματα και σεμινάρια Δημιουργικής Γραφής στον ελλαδικό χώρο από Πανεπιστήμια και Σχολεία, από Δημοτικές Βιβλιοθήκες, Μουσεία και Εκκλησιαστικά Κέντρα Νεότητας μέχρι Βιβλιοπωλεία, Περιοδικά και Ψυχοθεραπευτικά κέντρα, αποτυπώνεται στις δύο διπλωματικές εργασίες που εκπονήθηκαν στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (Ντιούδη 2012 – Φιλippoπούλου 2013).

Η Δημιουργική Γραφή στην ελληνική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Ο ρόλος του σχολικού εγχειριδίου στην εκπαιδευτική διαδικασία και η εμπλοκή του στην παραγωγή της γνώσης είναι αναμφίβολα ιδιαίτερα σημαντικός και κοινωνικοποιητικός, αφού αντικατοπτρίζει τις στάσεις, τις ιδέες, τις αξίες και τις αντιλήψεις της κοινωνίας στην οποία παράγεται. Από την περίοδο της Τουρκοκρατίας και τα εκκλησιαστικά βοηθήματα (*Οκτώηχος, Ψαλτήρι, Απόστολος*) όπου τα πρώτα αναγνωστικά και χρησιμοποιούνταν ως κύρια βιβλία για τη στοιχειώδη εκπαίδευση (Πατρινέλης 1989, 65) μέχρι σήμερα οι προσπάθειες για την οργάνωση και ανάπτυξης ενός αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συστήματος ακολουθούν στην έκδοση διδακτικών εγχειριδίων. Είτε τα σχολεία υποχρεώνονται να χρησιμοποιούν μόνο βιβλία των κρατικών εκδόσεων (θεσμοθέτηση ουσιαστικά κρατικού μονοπωλίου) είτε επικρατεί η λογική του ελεύθερου ανταγωνισμού (στη χώρα μας για δύο περιόδους ουσιαστικά 1838-1882 και στα 1997, ανεπιτυχώς και τις δύο) ζητούμενο παραμένει θεωρητικά η βέλτιστη ποιότητα των σχολικών εγχειριδίων. Η Ελλάδα εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να αποτελεί εξαίρεση ανάμεσα στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, καθώς διατηρεί το ένα και μοναδικό βιβλίο για όλα τα σχολικά μαθήματα (Βέικου, Βαρέση, Πατούνα 2008, 103). Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες στην Ελλάδα οι μαθητές εξαρτώνται αναπόφευκτα από τη μονομερή άποψη μιας συγγραφικής ομάδας και δεν ενθαρρύνονται καινοτόμες, διαφορετικές και εναλλακτικές απόψεις ούτε δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να επιλέξει ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης του το εκπαιδευτικό του υλικό.

Τα Νεοελληνικά Κείμενα εισάγονται για πρώτη φορά στο Ελληνικό Σχολείο το 1884 μέσα από την πρώτη σειρά *Νεοελληνικών Αναγνωσμάτων* στην οποία περιλαμβάνονται έργα κυρίως ιστορικά, απομνημονεύματα και ρητορικοί λόγοι και καθαρά ιστορικό και γλωσσικό σκοπό διδασκαλίας. Τα επόμενα χρόνια η μία σειρά διαδέχεται την άλλη μέχρι την τελική διαμόρφωση των σχολικών εγχειριδίων που γνωρίζουμε σήμερα. Το 1976 αποτελεί χρονολογία σταθμό, καθώς ανατίθεται από τον Αλέξανδρο Καρανικόλα, πρόεδρο του Κ.Ε.Μ.Ε. (Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης) σε συγγραφική ομάδα έξι φιλολόγων η σύνταξη νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων και η συγγραφή νέων εγχειριδίων για τις τάξεις Α', Β', Γ' Γυμνασίου και Α', Β', Γ' Λυκείου. Τα νέα εγχειρίδια της περιόδου 1976-2001 ονομάζονται πλέον *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* και η συγγραφή τους ξεκίνησε το 1977 και ολοκληρώθηκε το 1983. Η σειρά αυτή αντικαταστάθηκε το 2001 από νέα σειρά *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, η οποία ωστόσο δεν παρουσίασε ουσιαστικές διαφορές με την προϋπάρχουσα. Να αναφέρουμε ότι στα βιβλία της Α' και Β' Γυμνασίου ακολουθείται θεματική διάταξη της ύλης (Ο άνθρωπος και η φύση, Οικογενειακές σχέσεις, Εθνική ζωή κ.τ.λ.), ενώ για τις υπόλοιπες τάξεις ο διαχωρισμός του περιεχομένου γίνεται με βάση ιστορικές περιόδους σε συνδυασμό με ειδολογική κατάταξη. Αξιοσημείωτο είναι πως σε όλα τα εγχειρίδια *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* όλων των τάξεων Γυμνασίου και

Λυκείου περιλαμβάνονται τα βιογραφικά σημειώματα των δημιουργών των έργων που ανθολογούνται, τα οποία θεωρητικά βοηθούν στην καλύτερη ερμηνεία τόσο του περιεχομένου του κάθε έργου όσο και των χαρακτηριστικών της κάθε γενιάς και των επιρροών του κάθε ποιητή και συγγραφέα.

Το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) για τη Νεοελληνική Λογοτεχνία του Γυμνασίου προβλέπει, μεταξύ άλλων, οι μαθητές να είναι σε θέση μέσα από το μάθημα αυτό να αντιμετωπίζουν τα λογοτεχνικά κείμενα ως έργα τέχνης, να κατανοούν την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής γλώσσας, να συμμετέχουν, να ερμηνεύουν και να ανακαλύπτουν, μέσα από δραστηριότητες, τις καλλιτεχνικές τους δεξιότητες. Επιπλέον, όσον αφορά τη διδακτική μεθοδολογία, προτείνεται μια πρώτη ανάγνωση του κειμένου, η οποία ακολουθείται από μια ερμηνευτική προσέγγιση. Καθώς οι μαθητές δεν έχουν αποκτήσει τριβή με τα λογοτεχνικά κείμενα επιδιώκεται σταδιακά να κατορθώσουν να γίνουν ενεργητικοί αναγνώστες. Η ερμηνευτική μέθοδος ακολουθείται καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας, ώστε να προσεγγιστεί πληρέστερα το σύνολο του κειμένου και να γίνει η επεξεργασία τόσο των ενδοκειμενικών όσο και των εξωκειμενικών στοιχείων. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέσα από το μάθημα της Λογοτεχνίας δεν επιδιώκονται πρωτίστως γνωστικοί στόχοι, αλλά κυρίως αξιακοί και αισθητικοί, γι' αυτό και οι ερωτήσεις ελέγχου γνώσεων δεν έχουν τόση βαρύτητα στη διαδικασία της αξιολόγησης όσο οι ερωτήσεις κατανόησης και εφαρμογής γνώσεων, ανάλυσης ή σύνθεσης στοιχείων. Οι μαθητές, τέλος, μέσα από το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας επιδιώκεται να τηρούν κριτική στάση απέναντι σε βασικά ζητήματα της ζωής τους, να διαμορφώνουν συνειδητά και εκφράζουν τις προσωπικές τους στάσεις και πεποιθήσεις (<http://www.pi-schools.gr>).

Γενικότερος σκοπός της Λογοτεχνίας, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Α' Λυκείου, είναι «η κριτική αγωγή στο σύγχρονο πολιτισμό». Μέσα από αυτή τη φράση υπονοείται ότι η προσέγγιση και η ερμηνεία των κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για να κατανοήσουν οι μαθητές καλύτερα τον κόσμο, τις αξίες, τον πολιτισμό και την ταυτότητά τους και να είναι σε θέση να τηρούν κριτική στάση σε όσα μηνύματα λαμβάνουν. Ειδικότεροι σκοποί του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Λύκειο είναι, αρχικά, οι μαθητές να κατανοήσουν ότι υπάρχει ένα μεγάλο εύρος ερμηνειών κάθε κειμένου και ότι το ιστορικό πλαίσιο και άλλοι εξωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά ένα κείμενο και άρα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία του. Επιπλέον, ζητούμενο είναι να μπορούν να εντοπίζουν τις αρχές και αξίες που ενυπάρχουν στα κείμενα και να εξοικειωθούν με τα διάφορα λογοτεχνικά είδη, ρεύματα και εποχές, ώστε να είναι σε θέση να εμβαθύνουν σε κάθε θέμα. Έτσι, καθώς οι μαθητές μεταβαίνουν από τη μία τάξη του Λυκείου στην άλλη αποκτούν πλήρη εικόνα της εξέλιξης της Λογοτεχνίας και διαπιστώνουν ότι η μετάβαση από τη μία εποχή στην άλλη δεν γίνεται αυθαίρετα, αντίθετα υπάρχει ιστορική συνέχεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά την ιστορική διάταξη της ύλης στο Λύκειο, το ΠΣ της Α' Λυκείου προτείνει η διδασκαλία του μαθήματος να βασίζεται στην θεματική ή ειδολογική κατάταξη, καταδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο την αναντιστοιχία των σχολικών εγχειριδίων με τις ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας (<http://www.pi-schools.gr>).

Όπως έχει προαναφερθεί, μέσα από το μάθημα της Λογοτεχνίας οι μαθητές καλλιεργούν το ήθος και τις αξίες τους, γνωρίζουν τον πολιτισμό τους και την ταυτότητά τους και αναπτύσσουν κριτική σκέψη. Σύμφωνα με το ΠΣ της Α' Λυκείου ο μαθητής αποτελεί το επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και αυτό επιτυγχάνεται καλύτερα με τη χρήση της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, αλλά και την εφαρμογή της μεθόδου project που ωθούν το μαθητή στη δράση και τη συμμετοχή. Είναι όμως εύκολο να παρατηρήσουμε πως οι μαθητές στη χώρα μας ασκούνται σχεδόν αποκλειστικά στη γραφή πεζού κειμένου και όχι ποιητικού. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ακόμα και με τα νεότερα προγράμματα επιμένει σε συγκεκριμένα είδη κειμένων, δίνει όμως ελευθερία και αφορμές για ελεύθερη έκφραση των προσωπικών ιδεών, των συγκινήσεων και των συναισθημάτων του μαθητή. Η

παραγωγή λόγου, η έκθεση, όπως ακόμα τη λέμε -μέρος της γλωσσικής διδασκαλίας- διατρέχει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, όλα τα εξεταστικά συστήματα και η έκφραση των μαθητών εντάσσεται σε μια τέτοια λογική. Από τη μια λοιπόν η διδασκαλία της γλώσσας. Η ύλη. Η παραγωγή λόγου. Οι ανάγκες. Κι από την άλλη, όλα αυτά με εργαλεία τις λέξεις. Η επικοινωνία. Η τέχνη. Η λογοτεχνία. Ο λόγος, η σκέψη, η απόλαυση. Πού συναντάται η Δημιουργική Γραφή με τη Γραφή στο σχολικό επίπεδο; Και πόσο μπορούμε στο γλωσσικό μάθημα να ελπίζουμε πως θα καταφέρουμε να ξεφύγουμε από τα συγκεκριμένα πλαίσια που μέχρι τώρα ονομάζουμε “έκθεση” και να αφήσουμε τους μαθητές μας να γράψουν Λογοτεχνία; Η γνώση των λειτουργιών ενός κειμένου και η προσέγγιση της σύνθεσής του μπορεί να οδηγήσει στην αναδημιουργία του και από αυτή τη σκέψη ξεκινάει η Δημιουργική Γραφή, ενώ ταυτόχρονα ο μαθητής αναπαριστά τη ζωή με τις αντιφάσεις και τις ασυνέπειές της (Κωτόπουλος, 2012).

Για την παραγωγή λόγου στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχουν χρησιμοποιηθεί διαφορετικές διδακτικές. Τα προγράμματα σπουδών μιλούν κατά καιρούς για «συνθέσεις», «εκθέσεις» γενικότερα ή «έκθεση ιδεών», και τώρα τελευταία για «παραγωγή γραπτού λόγου», ενώ έχουν αρχίσει να εμφανίζονται και ασκήσεις για «Δημιουργική γραφή» εννοώντας τότε κάτι ευρύτερο, τότε απλώς μετονομάζοντας την «παραγωγή γραπτού λόγου». Ενώ λοιπόν τα Αναλυτικά Προγράμματα άρχισαν να κάνουν λόγο για δημιουργικότητα και να θίγουν την επικοινωνιακή διάσταση της Λογοτεχνίας από το 1998 (με το Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών), οι τάσεις αυτές επικυρώνονται δυναμικά μόλις στα τελευταία πιλοτικά προγράμματα. Αναλυτικά στοιχεία παρατίθενται στην αδημοσίευτη διατριβή της κ. Βακάλη (2014). Το οξύμωρο που παρατηρείται ανάμεσα στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2000 και στο αντίστοιχο βιβλίο οδηγιών του εκπαιδευτικού όσον αφορά τη Δ. Γ. είναι ότι ενώ στο πρώτο προτείνονται ποικίλες ασκήσεις Δ. Γ., στο εγχειρίδιο για τον διδάσκοντα δεν υπάρχουν παρόμοιες υποδείξεις, ενώ στα σχολικά εγχειρίδια οι αντίστοιχες ασκήσεις είναι ελάχιστες, συνήθως προαιρετικές και σπάνια πραγματοποιούνται (Μουλά 2012, 8). Από το 2001 τα Αναλυτικά Προγράμματα μιλούν για «Προφορικό λόγο» και «Γραπτό λόγο»- μέρος του οποίου είναι η «Γραφή και Παραγωγή γραπτού λόγου» και πλέον σχετικά με τα γραπτά των μαθητών αναφέρεται σε «κείμενα» και συχνά σε «γραπτή επικοινωνία», όπου ο μαθητής αντιμετωπίζεται και ως πομπός και ως δέκτης. Σε αυτά και σε νεότερα αναλυτικά προγράμματα γίνεται και αναφορά σε κειμενικά είδη και είδη γραπτού λόγου, όπως και σε πολυτροπικά κείμενα. Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα Αναλυτικά Προγράμματα μετά το 2002 (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. 2002) συναντούμε ως στόχο την προαγωγή της δημιουργικότητας, την ανάπτυξη της ατομικής έκφρασης, την απόλαυση της ανάγνωσης και την πνευματική περιπέτεια της Λογοτεχνίας. Παραγωγή λόγου θεωρείται κάθε κείμενο, προφορικό και γραπτό, που παράγουν οι μαθητές σε συγκεκριμένη κατάσταση επικοινωνίας, με συγκεκριμένο σκοπό.

Στα Αναλυτικά Προγράμματα για το Γυμνάσιο του 2011 προτείνεται η αφήγηση γεγονότων από διαφορετικές οπτικές γωνίες στο πλαίσιο δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής (Α΄ Γυμνασίου), οι μετασχηματισμοί λογοτεχνικών και μη κειμένων, η μετατροπή προφορικού λόγου σε γραπτό με την επισήμανση των διαφορών που προκύπτουν μεταξύ των δύο κατηγοριών λόγου (Β΄ Γυμνασίου), η συμπλήρωση ημιτελών κειμένων, η κατασκευή πολυτροπικών κειμένων σε συγκεκριμένους αποδέκτες, η σύνταξη και επεξεργασία κειμένων σε διαφορετικό ύφος, οι επαναδιατυπώσεις κειμένων ως προς τις λεξικολογικές μορφοσυντακτικές και υφολογικές επιλογές (Γ΄ Γυμνασίου). Στα εγχειρίδια του Γυμνασίου μετά το 1975 συναντάμε 65 τέτοιες δραστηριότητες. 23 από αυτές είναι στα πρώτα εγχειρίδια, 14 στην αναθεωρημένη έκδοση και 28 στα νέα βιβλία. Με αυτές ο μαθητής καλείται

- να διηγηθεί παίρνοντας το ρόλο ενός αντικειμένου
- να μιλήσει για εικόνες ή σκίτσα
- να συνεχίσει ιστορίες

- να διηγηθεί από άλλη οπτική γωνία
- να διηγηθεί σα να ζούσε σε άλλη εποχή
- να διηγηθεί φανταστικές ή υποθετικές ιστορίες
- να δώσει λεζάντες σε εικόνες ή σκίτσα
- να φτιάξει διαλόγους
- να σχεδιάσει μια αφίσα
- να φτιάξει ένα κόμικ
- να σκεφτεί μια διαφήμιση
- να δώσει τίτλους σε κείμενα
- να πάρει μια φανταστική συνέντευξη
- να γράψει στίχους
- να αλλάξει διαλόγους σε άλλο ύφος
- να συνεχίσει ένα ποίημα
- να γράψει κείμενο σε άλλο ύφος
- να φτιάξει συνθήματα
- να φτιάξει ένα φανταστικό βιογραφικό

Στο Πρόγραμμα Σπουδών του 2011 για την Α' Λυκείου (ΦΕΚ 1562/27-6-11) για πρώτη φορά εμφανίζεται επίσημα η Δημιουργική Γραφή στο ελληνικό σχολείο, με προτεινόμενες δραστηριότητες και υποδείξεις προς τον εκπαιδευτικό για να συμπεριληφθούν στη μαθησιακή πράξη και η φιλοσοφία του Προγράμματος κατευθύνει στην εξάσκηση των μαθητών σε κειμενικούς τύπους που εντάσσονται σε μια συγκεκριμένη κάθε φορά κοινωνική πραγματικότητα.

Είναι χαρακτηριστικό πως στα σχολικά εγχειρίδια καταγράφεται αναλυτικά η διαρκώς μειούμενη εμφάνιση δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, καθώς όσο μεγαλώνει η βαθμίδα της εκπαίδευσης, τόσο λιγότερο δημιουργικά πράγματα ζητάμε από τους μαθητές (Βακάλη 2014). Αυτά που θεωρήσαμε ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής και τα συναντάμε στα εγχειρίδια του Λυκείου είναι 20 ασκήσεις. Οι 12 βρίσκονται στην παλαιότερη έκδοση και οι 8 στη νεώτερη, από τις οποίες απουσιάζει τελείως η παραγωγή ποιητικού κειμένου. Οι ασκήσεις αυτές ζητάνε από τους μαθητές:

- φανταστικούς διαλόγους
- ένα γράμμα όπου «να ξαναζωντανέψτε την αφήγησή σας παρεμβάλλοντας κάποια διαλογικά μέρη»,
- «τρεις ξεχωριστές αφηγήσεις» από τρεις διαφορετικές οπτικές,
- «να γράψετε μια κωμική ιστορία (ευθυμογράφημα), μια σάτιρα, μια παρωδία»
- «να επινοήσετε ένα λογοπαίγνιο, ένα ανέκδοτο»
- «μια γελοιογραφία»
- τίτλους σοβαρούς, δραματικούς, χιουμοριστικούς για το ίδιο κείμενο
- κείμενο σε ποιητική μορφή
- αυθόρμητες απαντήσεις σε καταιγισμό ιδεών
- ημερολογιακές σελίδες για κάποιο θέμα

Αντί επιλόγου ή συμπερασματικών παρατηρήσεων

Η Δημιουργική Γραφή ως διδακτικό αντικείμενο δεν επιδιώκει σε καμία περίπτωση την ανεύρεση συγγραφικών ταλέντων. Στον χώρο της εκπαίδευσης αντιμετωπίζεται ως μια ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητας του παιδιού που γραπτά, αλλά και προφορικά αποτυπώνει ιδέες, συναισθήματα και εντυπώσεις με τον δικό του τρόπο. Οι μαθητές στη σχολική τάξη πειραματίζονται σε ποικίλα λογοτεχνικά είδη χωρίς το φόβο σωστού ή λάθους και πρέπει να τονιστεί emphaticά πως η μέχρι σήμερα εμπειρία της Δημιουργικής Γραφής αποδεικνύει ότι καλλιεργεί πολύπλευρα το παιδί, αυξάνει την αυτοπεποίθησή του, ενώ ταυτόχρονα δρα ως υποστήριξη σε άλλα γνωστικά αντικείμενα, βελτιώνοντας κατά πολύ τη γλωσσική, διανοητική και συναισθηματική εξέλιξη του μαθητή.

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η Δημιουργική Γραφή ως αυτόνομο μάθημα διδάσκεται μόνο στα Καλλιτεχνικά Γυμνάσια. Οι προβλέψεις των ΠΣ για το μάθημα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, αν και προκρίνουν την ερμηνευτική προσέγγιση, δεν αποκλείουν τη Δημιουργική Γραφή, εφόσον εντάσσουν στους στόχους του μαθήματος και την «καλλιτεχνική έκφραση» των μαθητών. Είναι φανερό ότι ο διεθνής απόηχος και οι εγχώριες προσπάθειες άρσης της μίας και αποκλειστικής προσέγγισης των λογοτεχνικών και όχι μόνον κειμένων, αρχίζουν να αποδίδουν καρπούς. Η Δημιουργική Γραφή εισάγεται στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην Α΄ Λυκείου με τα νέα ΠΣ (ΦΕΚ 1562/27-6-11), τα οποία όμως διακόπτονται αδόξως στην επόμενη τάξη. Διδάσκεται δε αυτόνομα σε όλες τις σχολικές τάξεις στην Κύπρο, εγχείρημα που αξιοποίησε και απέδωσε το πολύτιμο διδακτικό βιβλίο *Οδηγίες πλεύσεως* του Μίμη Σουλιάτη. Θεωρούμε ότι το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Δημιουργική Γραφή», που αναπτύσσεται σήμερα σ' ένα περιβάλλον κριτικής αυτογνωσίας, έναν προνομιακό χώρο, μπορεί να βοηθήσει σημαντικά τους θεσμικά ασκούμενους, υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου, και να τους μεταδίδει έμπρακτα γνώσεις για τη Δημιουργική Γραφή. Η ένταξη στο θεσμικό αυτό περιβάλλον, που έχει σαφώς συνδεθεί με την επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων και τη μεταβίβαση δεξιοτήτων, δεν αίρει σε καμία περίπτωση το γεγονός ότι η λογοτεχνική γραφή είναι από τη φύση της μια επαρκώς κριτική διαδικασία, μια έμπρακτη διερεύνηση της φύσης και των ορίων της γλώσσας και της Λογοτεχνίας. Ο δρόμος που μένει να διανυθεί είναι μακρύς και είμαστε σίγουροι ότι κρύβει παγίδες που πολλές φορές δεν αφορούν μόνο την εχθρική αντιμετώπιση της λογικής της Δημιουργικής Γραφής από τους πολέμιούς της, οι οποίοι όμως και λιγοστεύουν σταδιακά και εκτίθενται πλέον ανεπανόρθωτα με τις αναχρονιστικές και αβάσιμες επιστημονικά απόψεις τους, αλλά και από την υπερβολή που επιδεικνύουν συχνά οι ζηλωτές και οι νεοφώτιστοι του χώρου.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αριστοτέλης: *Περί Ποιητικής*, μτφρ. Σίμων Μέναδρος, Ιωάννης Συκουτρής. Αθήνα: Εστία 1995.
- Βακάλη, Άννα: *Η παραγωγή γραπτού λόγου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μετά το 1975: Από την Έκθεση στη Δημιουργική Γραφή*, αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Φλώρινα: ΠΔΜ, Παιδαγωγική Σχολή 2014.
- Βέικου, Χ., Βαρέση, Ε., Πατούνα, Α.: Παιδαγωγικό Πλαίσιο: Περιεχόμενο σπουδών και διδακτική πράξη. Σε Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, *Η ποιότητα στην εκπαίδευση: Έρευνα για την αξιολόγηση ποιοτικών χαρακτηριστικών του συστήματος πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2008: 89-196.
- Καλογήρου, Τζίνα. (2004). «Lector Ludens: η ανάγνωση ως παιχνίδι / παιχνίδια της ανάγνωσης». Στο *Η Λογοτεχνία σήμερα. Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές* (Πρακτικά Συνεδρίου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 128-133.
- Καραγιάννης, Στυλιανός. «Η Δημιουργική Γραφή ως καινοτόμος δράση στο σχολείο: όψεις» Ημερίδα «Καινοτομίες και κριτική σκέψη: αναζητώντας πρακτικές για τη σχολική τάξη», (27 Φεβρουαρίου 2010), ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ.-Ελληνοαμερικανικών Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κολλέγιο Αθηνών Κολλέγιο Ψυχικού 2010 www.scribd.com/doc
- Καρακίτσιος, Ανδρέας. «Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής;» *Κείμενα* 15 (2012), ανακτήθηκε Σεπτέμβριος 23, 2012 από το διαδίκτυο: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?view=article&catid=59%3Atefxos15&id=256%3A15-karakitsios&option=com_content&Itemid=95

- Κωτόπουλος, Η. Τριαντάφυλλος. «Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της Δημιουργικής Γραφής, στο Παπαντωνάκης Γ., Κωτόπουλος Τ. (επιμ.) *Τα ετεροθαλή*. Αθήνα: Ίων 2011 21-36.
- Κωτόπουλος, Η. Τριαντάφυλλος. Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής, *Κείμενα* 15 (2012), ανακτήθηκε Σεπτέμβριος 23, 2012 από το διαδίκτυο: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?view=article&catid=59%3Atefxos15&id=257%3A15-kotopoulos&option=com_content&Itemid=95.
- Κωτόπουλος, Η. Τριαντάφυλλος, Βακάλη, Π. Άννα, Ζωγράφου, Μαρία. *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο 2013.
- Ντιούδη, Αναστασία. *Η ιστορία της Δημιουργικής Γραφής. Πράξη και Διδασκαλία στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μέχρι το 2011* (Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία). Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας) 2012.
- Πατρινέλης, Γ. Χρίστος. *Το ελληνικό βιβλίο κατά την τουρκοκρατία (1476-1820) : περιλήψεις μαθημάτων*. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων ΑΠΘ 1989.
http://anemi.lib.uoc.gr/php/pdf_pager.php?filename=%2Fvar%2Fwww%2Fanemi-portal%2Fmetadata%2F0%2F6%2Fe%2Fattached-metadata-01-0002012%2F278146.pdf&rec=%2Fmetadata%2F0%2F6%2Fe%2Fmetadata-01-0002012.tkl&do=278146.pdf&width=380&height=566&pagestart=1&maxpage=83&lang=en&pageno=1&pagenotop=1&pagenobottom=81
- Συμεωνάκη, Αλίκη, *Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Φλώρινα: ΠΔΜ, Παιδαγωγική Σχολή 2013.
- Φιλιπποπούλου, Ευαγγελία. *Η Δημιουργική Γραφή στην Ελλάδα: 2012-2013* (Ανέκδοτη Πτυχιακή Εργασία). Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας 2013.
- Wolf, Maryanne. *Ο Προуст και το καλαμάρι. Πώς ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει*. Μπρρ. Βιλελμίνη Σωσώνη – Δασκαλάκη, Αθήνα: Πατάκης 2009.

Ξερόγλωσση

- Beghetto, A. Ronald. “Creativity in the Classroom”. In J. C. Kaufman & R. J. Sternberg (Eds), *The Cambridge Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press 2011.
- Benton, Peter. “Unweaving the Rainbow: poetry teaching in the secondary school I”. *Oxford Review of Education* 25(4) (1999): 521-531.
- Barthes, Roland. (1977). “From Work to Text”, in *Image-Music-Text*, essays selected and translated by Stephen Heath. London: Fontana, 155-64.
- Bly, Carol. *Beyond the Writers’ Workshop*. New York – Toronto: Ancor Books 2001.
- Boden, Margaret. *Dimensions of Creativity*. Massachusetts Institute of Technology: The MIT Press 1994.
- Brophy, Kevin. “Workshopping the Workshop and Teaching the Unteachable”. In *Creative Writing Studies, Practice, Research and Pedagogy*. Great Britain: MPG Books Ltd. (2008): 75-87.
- Dawson, Paul. *Creative Writing and the New Humanities*. London and New York: Routledge 2005.
- Eagleton, Terry. *Literary Theory: An Introduction*. Minneapolis: University of Minnesota Press 1983.
- Earnshaw, Steven (Eds.). *The Handbook of Creative Writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2007.
- Harper, Graeme and Kroll, Jerry. (Eds.). *Creative Writing Studies*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters LTD 2008.

- Harper, Graeme. "Several Faces of Creative Writing". *New Writing: The International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing* 7 (3), (2010): 175-178.
- Kallas–Καλογεροπούλου, Χριστίνα. *Σενάριο – Η Τέχνη της επινόησης της αφήγησης στον κινηματογράφο*, 66 ασκήσεις και 1 μέθοδος. Αθήνα: Νεφέλη 2006.
- Lodge, David. *The Practice of Writing*. Harmondsworth: Penguin 1996.
- Mearns, Hughes. *Creative Power*, New York: Dover 1958.
- Morley, David. *The Cambridge Introduction to Creative Writing*. Cambridge: Cambridge University Press 2007.
- Myers, G. David. *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, Chicago: University of Chicago Press 2006.
- Protherough, Robert. *Encourage Writing*, London, New York: Methuen 1983.
- Runco, Mark. "Creativity and Education". *New Horizons in Education*, 56 (1) (2008): 107-115.
- Skelton, Sheri. "Finding A Place For Poetry In The Classroom Every Day". *The English Journal* 96(1) (2006): 25-29.
- Mc Vey, David. "Why all writing is creative writing". *Innovations in Education and Teaching International*, 45 (3) (2008): 289-294.